

Vinko Ošlak

SNEMAJ...!

»Aktion!« je velel Marc izza svojega zaklona, kakor mu ga je nudil zid, ki je razmejeval notranje hišno dvorišče od ceste, in se ji je še vedno reklo »Francuske revolucije«.

Tariz, ki se je zdel še nekoliko Provansalca ali celo Sarda, a vendar tudi že dovolj Arabca, da je imel čast sprožati kamero s položajev, na katerih so žvižgali majhni medeninasti projektili, s kakršnimi nekatera ljudstva še vedno skušajo dokazati svoj prav, je z zanesljivo in mirno roko vodil kamero v panoramskem potegu z leve, kjer je bilo ob neki na pol porušeni zgradbi zmečkano žensko kolo, v desno, kjer je bil zadnja točka potega prizor, kako fant kakih petnajstih let s strumno držo in pravim vojaškim pozdravom sprejema naročilo svojega starešine, kakor je kazalo, podporočnika bosanske regularne vojske.

Tu je bil še Tamilec, ki mu njegovega izvirnega indijskega imena nihče ni znal izgovoriti in se je moral sprijazniti s tem, da sta ga kolega v snemalni ekipi klicala, kakor da bi bil Francoz. Marc je med prekinitvami snemanja zaklical: »Municije, Denis!« Municija, to je bila nova kasetna magnetoskopskega traku, ki jo je bilo včasih treba podati Tarizu ali Marcu samemu, kdor je pač imel v rokah kamero. A vselej je ukazal Marc. Včasih je rekel: »Smodnika, Denis!« Smodnik je bil akumulator, ki je poganjal kamero. Eden je bil pripet za snemalčev pas, enega pa je nosil v svoji asistentski torbi Denis.

Zmenjeni so bili, da posamejno bojovniški dan enega, pravzaprav ne čisto najmlajših fantov, ki so se na robu vse bolj porušenega in požganega mesta bojevali za to, da oborožene skupine nasprotnika ne bi vdrle v mesto samo in namesto ostrostrelnih pušk začele uporabljati nož... Desni naslon panoramnega potega kamere je bil začetek takega dneva. Petnajstletni Jusuf Šalambegović je dobil ukaz, naj kakor ve in zna prenese pomembno sporočilo majhni enoti, ki se je bojevala na obrobju mesta in zavračala nasprotnikove skupine, ki so neprestano poskušale prodreti globlje v mesto.

»Saj nimaš pametne izbire!« je Marc prepričeval Tariza, naj se mu pridruži v avanturi, ki bi obema rešila vse hude probleme, ki jih človek lahko dobi na glavo v tistih brezimnih, samo geometrijsko določljivih blokkih z gradbišč, kjer Pariz nehuje biti mesto in postaja gmajna, ki se počasi preljuje v prva negovana polja.

Tariz res ni imel kake pametne izbire. Bil je mešanec arabske matere in francoskega očeta, jezika ni obvladal, jeziku njegovega očeta, ki ga je edinega obvladal, pa nihče ni prav verjel, kadar je prihajal iz njegovih ust. Francozom, ki so se navdušujoče prerivali, kadar jim je v njihovi četrti govoril obilni in odločni mož, ki jim je obljubljal, kako bo vse nefrancoske prisklednike v preteklosti preveč

radodarne matere Francije pognal nazaj prek morja, od koder so se pritepli, je prav ta edini jezik, ki ga je Tariz znal, bolj negovana francoščina, kakor bi smela biti, šla na živce. To lepo, jasno izgovorjavo so doživljali kakor grabljenje tujega nemogočega dojenčka za dojko, pridržano vrvorjencu in edino pravemu otroku.

Marc, intelektuallec in umetnik, a na pol tudi poslovni uspešnež, kadar se je česa lotil, je pobral Tariza še kot študent v menzi, kjer se je ta oskrboval s cenejšimi obroki. Kar naprej mu je dopovedoval, kako ga ima za enakovrednega in enakovrednega. Ampak to je počel tako očetovsko in od zgoraj, da je Tariz vse bolj čutil, kako mu lahko samo prenaša kovčke in se pusti trepljati po ramenu.

»Jaz bi vzela,« je svetoval Tarizu, ko mu je v nekaj stavkih, kratkih kakor lasje legionarjev, razložil zamisel. »Hiter denar je samo tam, kjer je vojna. V miru človek skoraj ne more pošteno in hitro kaj zaslužiti.«

»Ampak nekaj tveganja bo menda tudi,« je bil nekoliko previden Tariz. Curek najbrž berberske krvi v njegovih sicer pofrancozenih žilah ga je nagibal k previdnosti. Tudi Pariz zanj ni bil nič drugega kakor puščava, postavljena na kup. Kjer so rušili stare zgradbe, je bilo to tudi res mogoče dobro videti. Naenkrat se je odprl del puščave. Ves Pariz ni nič drugega kakor vertikalna puščava, prebarvana s fasadnimi barvami in prekrita s pečeno zemljo. Tarizu o tem ni bilo treba premišljati, to je vedel kar tako, ker je prihajal pač od nekod drugod, kjer imajo puščavo v žilah in jo zavonjajo tudi tam, kjer se človeku zdi, da se koplje v klorofilu.

»Dobro, grem,« je rekel Tariz. Vse drugo je njegova skrivnostna berbersčina, ki je pravzaprav sploh ni znal, čeprav bi jo mogoče moral znati, povedala navznoter, ne da bi sam za to vedel. Kar je rekel Marcu, je bilo samo nekakšno besedno stikalo, ki je sprožilo vse tiste neizrečene misli in pomisleke, strahove in upanja, ki se človeku sprožijo, kadar se odpravi na vojno. Kot puščavsko seme je dobro vedel, kako njegovo početje ne bo nič manj vojna, kakor bo početje vseh drugih, ki jih bosta z Marcom snemala. Kamera je eden najnevarnejših topov, kar jih je kdaj izumilo človeštvo. S kamero streljaš okoli sveta in zadeneš naravnost med oči in v srce.

Tamilec Denis je živel od tega, da je s črnimi škarjami iz črnega papirja izrezoval profile ameriških turistov, ki so preplavljali Pariz. Dobiti svoj profil sede na klopi majhnega obcestnega parka, s katerega se je dalo gledati v Seino, je bilo nekaj tako imenitnega, da rjavopoltemu Denisu, čigar pravo ime je bilo znano samo pariški policiji, ni bilo treba stradati. A vendar ameriški profili niso bili vredni toliko, da bi fant lahko živel dostojno življenje mladeniča, ki ni več otrok in bi si rad uredil nekaj svojih tonskih kaset in druge krame, ki jo je puščal pri svojih znancih. Marc mu je ponudil nekaj resnega, s čimer bi si lahko opomogel, si najel spodobno garsonjero in si kupil spodobno škatlo za svoje trakove.

Marc je z ene strani kot svojega partnerja videl predvsem Tariza, saj je bil ta skoraj pravi Francoz, a obenem je prav med njima bilo tudi največ napetosti. Marku je šlo nekoliko na živce, da Tariz prav tako dobro obrača kamero, prav tako dobro izbere izrez, prav tako mirno vleče panoramo, prav tako neopazno vleče *zoom*, prav tako dobro lovi detajl kakor on sam. To nekako ni bilo zmenjeno. Prav je bilo, da je Tariz nekoliko obvladal kamero, toliko, da bi lahko snemal nevarnejše prizore ali vskočil v primerih, ko bi Marc sam ne mogel snemati, a Marc je težko shajal s predstavo, da naročniki filma pravzaprav ne bodo mogli vedeti, katere kadre je posnela Marcova in katere Tarizova roka.

Kar zadeva Tamilca Denisa sta tako Marc kakor Tariz poskušala ravnati z njim kakor z nekom, ki potrebuje varstvo, pokroviteljstvo in ob vsaki priložnosti dober nasvet. Včasih je Tariz povlekel Denisa za rokav in mu zaupno šepnil: »Marca

je treba včasih razumeti...« Ni bilo treba reči, kako je Marc do konca zavožen človek, pred katerim je treba zaklepati ne le denar, temveč tudi razum in srce. Vabilo k razumevanju je bilo dovolj jasno v svojem neizrečenem namigu, da se velja paziti. Podobno zaveznitvo je včasih predlagal Denisu tudi Marc sam. »Tarizu ne kaže vsega zameriti, njegova mati prihaja z one strani morja in fant ima nekaj kompleksov...«

Denis o svoji veri, ki naj bi bila hinduizem, ni kaj dosti vedel, a značilna hindujska vdanost v usodo je vendarle govorila iz njega, kakor da je v pravi posesti svoje vere. Vdajal se je v to, da ga oba tovariša skušata izmenjaje pridobiti na svojo stran in da ga oba menjaje pošiljata po reči, ki bi si jih poštenjak priskrbel sam. Včasih se mu je zazdelo, da dogovor ne vključuje prinašanja kisle vode ali cigaret, temveč samo podajanje kaset in akumulatorskih baterij za kamero ter skrb za vso potrebno snemalno opremo in nošenje aluminijastih kovčkov, v katerih je bila ta oprema spravljena. Postavljanje luči, osvetljevanje, kjer je bilo to potrebno in kjer je bilo to sploh mogoče. Nazadnje bi bilo zanj potemtakem bolj dostojno opravilo, če bi v ulicah starega Pariza še naprej lovil ameriške turiste in izrezoval njihove sicer ne zelo donosne profile.

Ko se je Marcov kombi, ki je prečkal Italijo in zapustil Trst, prebijal naprej čez slovenski in potem čez hrvaški Kras, čez Istro proti jugu, kjer jih je čakalo njihovo obetajoče delo, je Marc izza volana kakor patriarh, ki pomirja svoje prevečkrat sprte sinove, rekel v smer vzratnega ogledala, ki ni odbijalo le svetlobe, temveč tudi zvok: »Tudi mi bi se tako obdelovali, ko bi ne bili *la grande nation*, kakor se pravi, ko bi ne govorili istega Racinovega jezika...« Tariz je pomislil, da je to pravzaprav res, potem pa se mu je navrgla misel, da njegova berberska mati v njem nima glasu, da sme govoriti iz njega le njegov francoski oče... Denisu je bilo nekako vseeno, kaj je Marc s tem mislil. Že davno je svoj domači indijski govor zamenjal za nekoliko smešno angleščino, potem pa to spet za resnejšo, a zato zanj toliko težjo francoščino. Kdo ve, kolikokrat bo še moral zamenjati. Najbrž, si je mislil, je francoščini v njegovih ustih lažje kakor pri Tarizu, čeprav je Tariz govoril brez naglase. Denisu pa se je krepko poznalo, na kako podlago so bile pripete njegove frankofonske besede.

Tariz je sedel desno od Marca. V številnih ovinkih stare pazinske ceste je z desno nogo zaviral, čeprav se mu je noga upirala le v pločevino karoserije. Pravo zavoro je imel pod nogo le Marc. Tariz je kajkrat obrnil tudi nevidni in neobstoječi volan na svoji, desni strani kombijeve kabine. Pravi volan je imel v rokah Marc, ki pa se ga je dotikal tako malomarno in nezainteresirano, kakor da bi hotel s tem še posebej pokazati, da imeti oblast za tistega, ki jo pač ima, ni nič posebnega, a da prav tako ni nobenega dvoma, kaj vse je ta, ki jo ima, pripravljen storiti, da bi jo obdržal, če bi bila ogrožena. Bilo je kakor pri čisto majhnih dečkih, ki se zainteresirajo za igračo samo tedaj, kadar jo vzame v roke kdo drug. A tedaj z vso silo, brez vsakršnega prizanašanja, tako rekoč prek trupel.

»Če si utrujen, Marc, bi lahko jaz malo vozil,« se je ponudil Denis s sedeža za Marcom in Tarizom. – »Veš, da to ne pride v poštev!« ga je zavrnil Marc. A zavrnil ga je skoraj s hvaležnostjo, da je s ponudbo dobil priložnost povedati, o čem se ni mogoče pogovarjati, kje je meja med njunima sedežema. Nekako na skrivaj je poškilil k Tarizu, kaj bo rekel on. Tariz je bil bliže upravljalskemu *cockpitu* kakor Denis in tudi rojen bližje pravi Franciji kakor Tamilec na sedežu zadaj. Bil je skoraj docela Francoz, še posebej po jeziku. Tariz je v resnici poskusil srečo: »Pravzaprav res, prepusti volan nekaj časa meni, ti pa si medtem sproščeno ogleduj čudovito panoramo...« Marc je bil zadovoljen, da mu je Tariz to predlagal. Tako bo po eni

strani zavrnitev Denisa manj groba, po drugi strani pa bo tudi temu sinu puščave lahko dal vedeti, kje potekajo nevidne meje med vsemi tremi, čeprav sedijo v istem vozilu in se peljejo v isto tveganje, ki je morebiti celo tveganje na smrt.

Nekoliko z avtoriteto francoskega potnega lista, nekoliko z ugledom francoskega medijskega združenja AMF, nekoliko z izkaznico privatne snemalne agencije in televizijske postaje COPCO, ki je to nevarno podjetje naročila in ki ga bo tudi dobro plačala, so se prebijali mimo hrvaških, srbskih in muslimanskih straž. Včasih je nekoliko pomagala francoska narodnost, včasih Tarizov nekoliko arabski obraz, ki je dajal misliti, da se fant obrača k Mekki, včasih Denisova rjava barva in mandeljnovе oči, ki so napovedovale spomin na kakšno staro azijsko prijateljstvo. Tariz se je obrnil k Marcu in izpovedal svoje začudenje: »Nisem imel vtisa, da bi katera od vseh teh vojska, ki smo jih dosedaj srečali, bila boljša od druge, manj nepreračunljiva...« »Vojska je vojska,« je rekel Denis, ki kljub svoji rjavi polti ni imel pojma o Ardjuni in njegovih puščicah. To mu je povedalo meso samo, v katerem je tičala večtisočletna izkušnja, ki je zanesljivo modrost, če je ne pokvari sprenevedanje šolanega človeka. »Verjemita,« je Marc nagovoril oba svoja sopotnika, kar ni bilo čisto navadno, »z vsakomer od teh, pa naj nosi na pokrivalu šahovsko polje, križ z navzven odprtimi štirimi »C« ali pa modro polje s poševnim mečem, bi lahko bili najboljši prijatelji. Dokler ne bi omenili ali celo približali drugega od omenjenih treh. Taká je narava vsake državljanske vojne. To so vojne za majhno razliko. Ti ljudje govorijo skoraj enak jezik, verujejo v skoraj enakega Boga, so v lokalih skoraj enako glasni, se skoraj enako slabo držijo pogodb, skoraj enako obupno zamujajo zmenjene roke in skoraj enako malomarno ostajajo dolžni z odgovori na prejeta pisma. In za tisto majhno za nas skoraj neopazno razliko med seboj, se želijo sedaj iztrebiti, pred tem pa še do konca onečastiti in umazati...«

Tariz je pristavil: »Pri vsem tem pa vsi pripadajo isti družini južnoslovanskih ljudstev...« To je rekel v enakem sovozniškem prizadevanju, kakor je podzavestno pritiskal na neobstoječi pedal za zavoro in vrtel neobstoječi volan. Denis se ni vtikal v pogovor. Menil je, da je to zadeva med Marcom in Tarizom. Njegova stvar so trakovi in baterije, luči in kabli, stojala in osvetljevalni senčniki. S svojega sedeža je potrpežljivo pogledoval po opustelih naseljih, po požganih hišah, podrtih daljnovidih, z drugo pisavo pomazanih krajevnih napisih in drugih oznakah.

Nenadoma je ko iz kake zasede planila na cesto skupina vojakov ali policistov ali kaj takega. Eden med njimi, najbrž njihov poveljnik, je začel mahati z obema rokama, kar je pomenilo, da je treba ustaviti. Marc je začel tiščati na zavorni pedal, a tudi Tariz je tiščal v pločevino karoserije. Samo Denis ni tiščal nikamor, samo nekoliko se je zvil vase in se ves predal temu, kar bosta izposlovala tovariša na prednjih sedežih. Vozilo je ustavilo kak meter pred uniformirano skupino in pred možem, če ne fantom, ki je mahal z razprostrtima rokama. Denis je skoraj vprašal, če so to predstavniki šahovskega društva in si iščejo soigralcev. Na kokardah in na rokavih so namreč imeli nekakšna šahovska polja.

»Odakle, gospodo?« – Od kod, gospodje, je med vljudnostjo in norčevanjem bolj ukazal kakor vprašal vodja oboroženih šahistov. – »France, Paris, television...!« – »Isprave, dokumente molim!« je sledil drugi ukaz, zahtevajoč kakršne koli papirje, s katerim človek potrdi, da res obstaja, saj sam nikakor ne more biti prepričljiv dokaz za svoj obstoj. Fantje v kombiju niso razumeli ničesar razen besede »dokumenti«, a prav ta beseda je bila pravšnja za namen, ki so ga imeli oboroženi šahisti s popotnimi. Ti so jeli vleči iz svojih žepov knjižice, ki so bile podobne bančnim hranilnim knjižicam, le da je vsaka imela na naslovni strani nekaj podobnega, kakor je bilo šahovsko polje okoli stoječih mož. – »Koje ste vjere, momci?«

– Fantje niso razumeli. »Religion...« je nekdo od okoli stoječih poskusil z nemščino. – »Catholique,« je za vse tri odgovoril Marc. Pravzaprav je to veljalo tudi za Tariza, čeprav to ni bilo najbolj v skladu s Tarizovo skoraj rjavo poltjo in berberskimi lasmi. Denis je vzel naglo avtomobilsko prekrstitev nase, kakor je njegov preizkušani rod vzel nase že marsikaj drugega. – »Prekrižajte se!« je ukazal glavni med stoječimi in sam napravil gesto, ki jo je hotel dobiti od potujočih. Marcu se je posvetilo, da ga hoče preizkusiti, ali so res katoličani. Obrnil se je k Tarizu in nato še naglo k Denisu in jima skozi zobe dal vedeti v nečem, kar je komaj še moglo biti francoščina, naj ne pričenjata prav tu diskusije o verski svobodi in toleranci in naj brž storita enako, kakor bo storil on. Prekrižal se je s širokim latinskim križem, za njim pa tudi ona dva v avtomobilu. Šahovska posadka je bila zadovoljna in jih je spustila naprej. Kajpada šele, ko so jim prej temeljito premetali avto, da ne bi bilo med prtljago kaj gorečega ali celo eksplozivnega.

Marc je polagal roke na volan, kakor da mu ni prav mar, kako se ta vrti, čeprav je v resnici dobro obvladoval vsak najmanjši premik. Vozil je z ležernostjo starega mojstra, pri tem pa vendar bil toliko pri stvari, da ga sama rutina ne bi speljala v tveganje, ki mu ne bi mogel biti kos. Čez čas, onkraj nekaj novih goličav in zajed, je zavil v umikališče z bencinsko črpalko. Od nekoč ponosne baterije stolpičev, ki so iz svojih neskromnih cevi polnili kamione in najdražje avtomobilske modele – ne tujih gostov, ki so tu vozili z zmernimi avtomobili, temveč domačinov, ki so si desetletno ali dvajsetletno delo v tujini kronali z avtom, ki ga v Nemčiji ali Švici nikoli ne bi vozil niti njihov tuji in ne nujno zelo ubožani šef – je ostalo samo nekaj štrcljev, ki jih ni več poganjala električna, temveč so jih prodajalci gonili na roko, kakor so nekoč, davno pred tem, črpali vodo iz svojih globokih vodnjakov.

Prodajalec bencina je bil uniformiran, kakor da bi bil vojak, čeprav ni bil vojak. Nosil je pištolo, kakor bi bil oficir, čeprav ni bil oficir. Za smrdljivo tekočino je hotel izreči račun v nekakšni istrski angleščini. Ta jezik ima toliko dialektov, kolikor je na svetu nenavadnih ljudi, ki mislijo, da ga je mogoče znati po nekaj letih, po nekaj filmih, po nekaj rockovskih popevkah. Marc mu je odgovarjal po francosko, francoščino pa bi znali kvečjemu očetje in dedje teh še skoraj za britje negodnih preresnih mladeničev. Nazadnje je mednarodni značaj arabskih števil omogočil plačilo. V frankih ni šlo, kar tu šteje, je edinole nemška marka. To je Marca še bolj učvrstilo v volji, da ne popusti v svojem francoskem ponosu in ne spregovori niti ene angleške besede, čeprav je bil v tem jeziku daleč pred vsemi, ki so ga hoteli v njem nagovoriti.

»Teh čudnih ljudi nikoli ne bom razumel,« je rekel Marc v Tariza, ki je sedel na njegovi desni in vrtel nevidni volan, »niso vzdržali pod Ogrsko, ker si niso pustili vsiliti madžarščine; niso vzdržali v Avstriji, ker si niso dali vsiliti nemščine – zdaj pa si sami plačujejo podtikanje angleškega kukavičjega jajca...« –

Denisa menjavanje jezikov ni več prizadelo, kakor starega potujočega artista ne boli več, ko si s šivanko prebada kožo pred otroško publiko. Tariza je Marcova enostranska zamera sicer spravljala v slabo voljo, vendar ni hotel začenjati nove vojne v avtomobilu in je molče premišljal, kako samoumevnost francoščine ni bolj prijazna od samoumevnosti angleščine. Izpustil je svoj namišljeni volan in povlekel nogo s svoje namišljene zavore in se z večjo pozornostjo jel zazirati skozi okno v pokrajino, ki je bežala mimo njih. Po svoje ga je vse skupaj spominjalo na Francijo. Možje v enakih baretkah, le ženske bolj v črnem, manj veselo napravljene, manj spogledljive.

Srbska straža jih je ustavila v znamenju divje rastočih brad. Staro prijateljstvo s Francijo je bilo močnejše kakor pa pomisleki nad tremi potujočimi v kombiju, ki bi

lahko bil tudi sovražno terensko vozilo. Poveljnik skupine ni bil tisti, ki je bil videti še najbolj urejen, temveč nekdo, ki bi ga v francoski tujski legiji izročili sramotilnemu bičanju, je pomislil Marc, ko se je pogovarjal z ukazujočim Srbom. Srb ni razumel Francoza, Francoz ni razumel Srba. To je stvar nekako olajševalo, saj je med vojno bolj nevarno kak jezik razumeti kakor pa ga ne razumeti. Zakaj bi se kdo sploh učil tujega jezika, če ne iz razlogov špijonaže... »Kako vam ne bi ustaše nešto ubacile u vozilo...« – da jim ne bi ustaši, kakor je Srb imel navado imenovati Hrvate, česa podtaknili v vozilo – je bilo kratko opravičilo za temeljit pretres. »Samo vi dobro snimate, šta rade ustaške svinje!« je bil stavek poslovitve. Besedo »ustaše« je Marc razumel iz francoskih poročil. Hrvati v Franciji niso imeli veliko simpatij. Francozi jim niso oprostili atentata na kralja v Marseilu. Ubiti kralja je grda stvar tudi za zadržete francoskega republikanca. Drugo bi bilo ubiti francoskega kralja. A ubiti jugoslovskega kralja, ki je bil po rodu Srb, je bilo za Francoza barbarsko dejanje.

Začela se je pokrajina s porušenimi in zgorelimi hišami. Med njimi so bile na poseben način porušene muslimanske molilnice, džamije, kakor roke z odlomljenim prstom. Prst, ki je kazal k Alahu, minaret, je bil na vsaki džamiji posebej skrbno porušen. Strelci so nemara mislili, da ljudje sedaj ne bodo več vedeli, kje se gre k Alahu, če jim porušijo te visoke kazalce. Tariz je začutil, kakor da se mu godi nekaj hudega, ko se tako pelje skozi pokrajino, ki je ostala brez božjih prstov.

Tariz in Denis sta spala, ko so se znašli v predmestju Sarajeva. Nista vedela, da se z njima pelje še nekdo, predstavnik lokalne muslimanske oblasti, ki je določen za spremljanje »francoskih prijateljev«, kakor so se izražali branitelji mesta, ko so prestregli francosko vozilo. Z muslimansko stražo je opravil Marc sam, posadka je bila že obveščena, da pridejo, zato je bila procedura kratka in prijazna.

Peljali so se mimo »vječnice«, nekdanj mogočne stavbe, ki jo je v mavrskem slogu postavila avstrijska oblast. Preden so jo srbski obstreljevalci porušili, je bilo v njej zbrano vse, kar je Bosna vedela, pesnila, pripovedovala. Spremljevalec je predlagal, naj za hip postojte in posnamejo prizor. Sredi ruševin je stal fant z dolgimi lasmi, oblečen v koncertni smoking, in igral na čelo. Nekaj poslušalcev je sedelo na kamnih nekdanj tako imenitne stavbe. Fant je potegoval svoj lok natančno in občuteno, kakor da koncertira v glasbeni dvorani kake evropske metropole. »Tega ne morem razumeti...« je rekel Marc spremljevalcu. »Ne mogu ni ja,« tudi on ni mogel, spremljevalec. »Tako se začne graditi novo mesto,« je dodal Tariz. Marc je zamahnil z roko, pobrali so opremo in nadaljevali pot.

Kurirja Jusufa Šalambegovića so pripravili na snemanje in sodelovanje s francosko ekipo že pred prihodom francoskega kombija. Deček, ki se je bril na silo, ker v resnici ni bilo kaj briti, je bil manjše postave, kratkih, a ne po vojaško kratkih las, hitrih in odločnih gibov in nekakšne skoraj zoprne zrelosti dečka, kakršno priključno vojni čas iz mladega človeka, ki bi bil sicer še otrok.

Jusuf Šalambegović je bil splet strunastih žil, mišic, temne kože in prikupnosti. Barva njegove polti je nekoliko spominjala na Denisa. »Vidi ovo...« je Jusuf pokazal Denisu svojo identitetno kovinsko ploščico, obešeno okoli vratu in spravljeno pod majico. »Ova brojka, to sam ti ja...« Dejstvo, da je bilo vse njegovo mlado bitje izraženo v petmestnem številu na tej ploščici, ga je zabavalo in s tem je hotel razveseliti tudi Denisa. »Kakor Hugojev Gavroche...« je pomislil Tariz, ki je od strani gledal pogumnega dečka, kako si popravlja svojo vojaško opremo.

Za njimi je že bilo snemanje na njegovem domu, ki je bil bolj ruševina kakor dom, kjer je bila edina neporušena in neokrnjena stvar njegova mati, ki je najprej izgubila moža, sedaj pa je bila ponosna, da njen sin lahko nadaljuje očetovo delo za

nerazdeljeno Bosno in za nerazdeljeno Sarajevo; kako zjutraj navsezgodaj vstane in se napravi ter se pojavi v polni bojni opremi pred štabom, od koder dobi povelja in sporočila, ki jih potem raznosi po postojankah. Radijskim zvezam lahko vsakdo prisluškuje, telefonu prav tako, najbolj zanesljiva pošta je živ kurir, ki s svojo drznostjo in s svojimi sedmimi življenji kakor začaran maček, prelišči vse, kar nakanja sovražnik. Jusuf ni igral, temveč je preprosto izpolnjeval svojo dolžnost. Njegova pomoč je bila tako nepogrešljiva, da prizorov in izročene pošte niso igrali, temveč se je vse dogajalo v resnici, kakor se dogaja vsak dan, odkar je petnajstletni Jusuf Šalambegović kurir pri štabu za obrambo mesta. Le da je bilo ta dan v štabnem prostoru zelo svetlo, ko je Tariz posvetil s svojo televizijsko lučjo v prizor, ko komandant izroča dečku pošto, katere zajetje s strani srbskega napadalca bi pomenilo nekaj tisoč mrtvih v mestu.

Niso ga mogli spremljati po vseh postajah, pravzaprav ga niso smeli spremljati na večjem delu njegovih skrivnih potov. V štabu so izbrali le nekaj manj tveganih postojank, kjer je bilo dovoljeno snemati. A za gledalce zasebne postaje COPCO bodo tudi ti prizori več ko vznemirljivi. Avtorji bodo dobili izdatno plačilo, ki si ga bodo pošteno razdelili: tri četrtnine Marc, četrtnina pa spet v enakem razmerju med Tarizom in Denisom: tri četrtnine Tariz in četrtnina Denis. In pri tem se celo Denisu stvar še vedno izplača.

Zdaj so bili s snemanjem tako rekoč pri koncu. Še nekaj posnetkov na tej postojanki, potem pa vrnitev v štab s kratkim raportom, vrnitev domov k materi, postelja, konec. Prav s tega križišča tu naj bi se priplazil do zadnje postojanke in ji oddal zadnjo današnje pošto. Bili so sami, brez spremljevalca. Postali so že skoraj regularni del bosenske vojske in so jim povsem zaupali. Ker je bil vsak mož krvavo potreben za operacije na bojišču ali pa pri oskrbovanju s hrano, zdravili, informacijami, energijo, je junak snemanja, Jusuf Šalambegović, sam prevzel tudi vlogo spremljevalca.

Denis je nosil največji del opreme. Tariz je postavljaj kamero in vključeval kable. Marc je pogledal skozi iskalo in se zadovoljno raztegnil. Jusuf je stekel čez križišče. Tam na oni strani je skupina muslimanskih vojakov zaman poskušala spraviti v gibanje vojaško vozilo. Nenadoma je v skupino, ki se je onegavila okoli vozila, treščila granata. Trije možje, ki so skušali vozilo potisniti, so obležali v mlaki krvi. Voznik je sicer ostal živ, a od strahu otrpel. Jusuf se je pognal k vozilu, da bi videl, ali je mogoče komu pomagati. Sklonil se je k enemu od treh, ki so ležali okoli vozila. Počila je puška, kakršne so uporabljali ostrostrelci, skriti na strehah visokih stavb. Jusuf se je nenadoma nekoliko nenavadno zravnal. Potem se je prijel za trebuh, začel skoraj smešno poskakovati, držeč se še naprej za trebuh. Potem je začel lesti vase.

»Snemaj! Snemaj, Tariz!« je Marc, ki se je za hip oddaljil od kamere, zavpil svojemu sodelavcu, ki je bil bližji napravi.

Tariz je nagonsko ubogal in posnel kratek kader, potem pa se je obrnil k Marcu: »Treba mu je pomagati, Marc!«

»Snemaj, ti pravim! Zumiraj! Detaj! Molči in snemaj!«

Tariz je kakor uročen pritiskal na sprožilec in snemal naprej, Denis je skušal pohiteti k ranjenemu dečku, a ga je Marc odločno povlekel nazaj: »Ne kviri posnetka, bedak! Ta minuta bo dala več kakor ves dan!« Medtem je deček zlezal vase in se začel počasi iztegovati na tleh. Tedaj je Marc stopil h kameri in odrinil Tariza. Dvignil je stojalo s kamero in ga prestavil v ugodnejšo lego. Ročico objektivna je vrtil tako, da se mu je prizor v iskalu vse bolj približeval in večal. Iz daljnega prizora na cesti, kjer ni bilo mogoče natanko videti in vedeti, kaj se je z dečkom

zgodilo, je postajala očitvidnost kakor na delovni mizi, ne, kakor na operacijski mizi, ne, čisto pravilno, kakor na obdukcijski mizi. Zdelo se je, da fant sicer krčevito vdihava zrak, a da izdihava kri, v katere mehurčkih je sicer nekaj porabljenega zraka. Kri iz rane v trebuhu, kri iz ust; ona iz trebuha temna in gosta, ta iz ust svetlordeča in polna mehurčkov. Marc je vztrajno pritiskal na sprožilec, potem je sredi prizora premaknil zatič, da je kamera tekla sama, on pa je samo še lovil pravi kader in pravo razdaljo. Vedel je, da snema ne toliko agonijo onega dečka, temveč svojo kariero doma. Če mu ta posnetek uspe, ga bodo odkupile vse televizijske postaje po svetu, lahko si bo privoščil napredovanje, lahko si bo omislil lasten studio, lahko bo celo kaj poslal lačnim bosanskim otrokom.

Tariz in Denis sta stala kakor uročena, pozabila sta paziti nase, zanemarila sta pogledovanje po okoliških nadstrežjih, izpod katerih so tu in tam planile ostrostrrelne krogle. Tedaj je Denis potopil roke v notranjost kombija in izvlekel refleksijsko pločevino, s katero je bilo mogoče zelo uspešno dodatno osvetliti prizore pri sončni luči. Izvlekel je zaslon in ga začel obračati tako, da je sonce padalo na umirajočega dečka in ga zelo pripravno osvetlilo. Tariz je stopil k Denisu in ga odrinil od pločevine.

Domislek se mu je zdel preimeniten, da bi ga prepustil Tamilcu. Kakor da bi hotel popraviti neustrezno Denisovo postavitev, je Tariz pločevinasti zaslon prestavil čisto drugam in jel od tam loviti sonce in ga pošiljati nad dečka, ki se je zvijal od bolečine in izpihoval vse več krvavega zraka. Denis je brezpomočno obstal, saj je poznal pravila skupine, v kateri je delal. Vedel je, da bo avtor osvetlitve na imenitnem posnetku, kakršen se primeri le na vsakih sto tisoč mrtvih v kaki vojni, njegov tovariš Tariz in ne on, čeprav se je sam prvi domislil zaslona.

Marc je začel v duhu navijati za smrtno ranjenega Jusufa Šalambegovića. Zadrževal je dih in prosil za sleherni nov vdih in izdih, za vsako novo peno krvi na ustih, za vsako novo temnordečo vrtnico, ki je pognala iz ranjenega trebuha. Z občutljivim mikrofonom je lovil vsak vzdih posebej, postajal je prijatelj njegovega življenja, a ko se je zdelo, da bo življenje zmagalo, je postal nenadoma prijatelj njegove smrti. Samo da bi smrt ne bila prehitra, da bi ne bila nenadna, da bi ne padla banalno iz kadra kakor predmet, ki ga kdo po pomoti vrže v prizor.

Denis se je vdal v to, da ne bo udeležen pri osvetlitvi sklepnega in tako dragocenega prizora. Računal je, da mu bo kljub vsemu zaradi izjemne vrednosti posnetka ostalo dovolj, da se bo lahko rešil svojih najhujših rev in skrbi. Tudi on je zadrževal dih za Jusufa, skoraj tako temnopoltega Jusufa, kakor je bil on sam. Vsaka sekunda njegovega življenjskega podaljška je pomenila petindvajset predragocenih sličic na magnetnem traku več. In vsaka od teh petindvajset sličic je bila sama zase pravo bogastvo, več vredna kakor petindvajset povprečnih filmov v dolžini petindvajsetih minut.

Predstavljal si je oči svojih predmestnih pariških znancev, ko jim bo pokazal svoje prvo in pravo stanovanje, opremljeno z vsem, kar prodaja Pariz iz azijskih delavnic. Prižgal bo dišavne paličice, postregel s čajem in eksotičnimi sadeži in sedel kakor jogi sredi med njimi. Dal si bo natisniti vizitko: *Snemalni asistent ...* Pustil se bo *angažirati*, odgovoril bo šele na sedmi klic telefonskega zvonca ...

Jusuf Šalambegović, petnajstletni kurir regularne bosanske vojske, je z zadnjim porabljenim zrakom potisnil na rob svojih vijoličastih ust zadnji obronek krvavkaste pene. Telo se mu je umirilo, sedlo vase kakor prebodena pnevmatika. Marc je še pustil teči kamero za nekaj sekund, da bo imel dovolj montažnega repa, potem pa je končal kader z mehko zatemnitvijo.

Vsi trije so se lotili pospravljanja opreme. Marc se je obrnil k Denisu: »Bi

stopil po oznako!« Mislil je na pločevinasto tablico, obešeno na verižico, na kateri je bila osebna in vojaška oznaka mrtvega Jusufa Šalambegovića. Denisu se je zdelo naročilo nekoliko nenavadno. Posnetek je bil končan. Kaj bi s pločevinasto oznako? Fantu ni bilo več pomoči. V tem hipu, korak je bil že nameril proti mrtvemu, ga je obšla misel, bolj prav vprašanje, kako to, da umirajočemu nihče ni niti poskušal pomagati. V sebi ni našel pravega odgovora. Zakaj tudi njemu ni prišlo kaj takega na misel?

V kotičku Marcovega očesa je posvetila slika s strešnega okna. Moralo je biti isto okno, kakor prej, ko je udarilo v kurirja. Marc se je obrnil k svojim stvarjem, kakor da ne bi ničesar zaznal. Videl je Denisa brezskrbno iti proti mrtvemu kurirju in ni rekel nič. Niti Tarizu ni nič namignil, pustil je stvarjem, da so šle svojo pot, kakor so se bile namenile.

Marc in Tariz sta sedela v kabini, motor je bil že v teku, ko je Denis dospel do trupla. Ko se je sklonil k umrlemu, da bi mu snel verižico s pločevinasto oznako z vratu, je votlo počilo, kakor če odpreš pokvarjeno steklenico, gib sklonitve se je preprosto nadaljeval v še večjo sključenost in nazadnje padec. Denis je obležal poleg Jusufa in se ni več ganil.

»Pelji!« je Marc ukazal Tarizu. »Tu ni več kaj snemati.« Tariz je bil potešen, da je smel sestri za volan.